Tarih incelemeleri

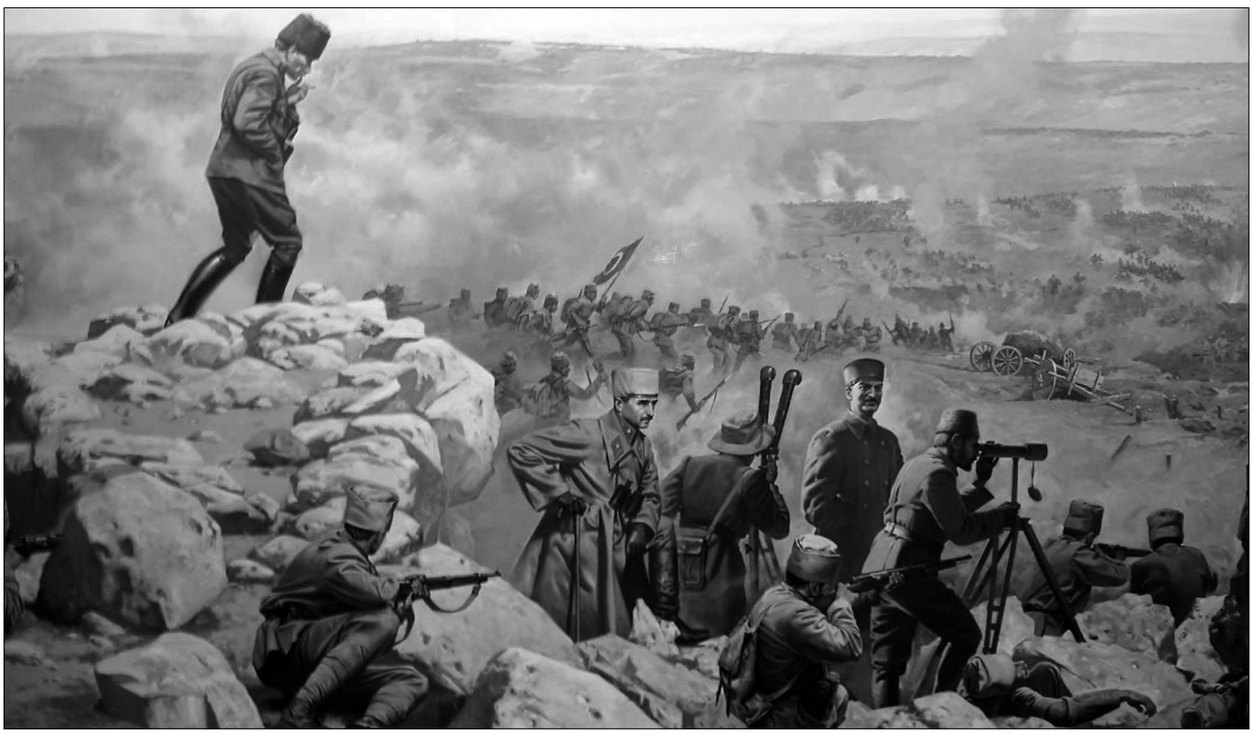

DOÇ. DR. İHSAN ŞERİF KAYMAZ

Mondros: Bir Ateşkesin Tahlili

Doç. Dr. İhsan Şerif Kaymaz (*)

Giriş

Ateşkes ya da silah bırakışması, sıcak çatışmalara son veren askeri bir antlaşmadır. Savaş durumunun resmen son bulması için ise barış antlaşmasının imzalanması gerekir. Bununla birlikte ateşkes antlaşmaları bir dereceye kadar barış antlaşmalarının temelini oluştururlar. Bir ateşkes antlaşması yenen ile yenilen taraf arasında imzalandığından, doğası gereği eşitler arası bir antlaşma değildir. Antlaşma koşullarının belirlenmesinde yenenin yenilene karşı üstün ve belirleyici bir konumda bulunduğu tartışmasızdır. 20. yüzyılda askeri teknolojide sağlanan gelişmelerin savaşı önceki dönemlere göre çok daha yıkıcı bir araca dönüştürmesi sonucunda, ateşkes antlaşmalarının zaten eşitsiz olan doğası daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın ve tarihin ilk büyük savaşı olan Birinci Dünya Savaşı, savaşın tanımını değiştiren birçok "ilk"i içinde barındırmaktadır. Birinci Dünya Savaşı;

a) Tarihin ilk topyekûn savaşıdır. Bu savaş, ulusların maddî ve beşeri tüm kaynaklarını kullanarak yürüttükleri bir savaştır. Tarihte ilk kez, cephe gerisindeki siviller savaştan, cephede fiilen savaşan askerler kadar, hatta kimi zaman onlardan daha fazla etkilenmiş, zarar görmüşlerdir. Yani Birinci Dünya Savaşı ile birlikte artık bütün ülke savaş alanı, bütün ulus savaşın aktörü ve hedefi durumundadır.

b) Tarihin ilk yıpratma savaşıdır. Savaşan devletler 1914 yılında hangi amaçlarla savaşa girmiş olurlarsa olsunlar, bir süre sonra bu amaçlar unutulmuş, araçlar amaçların yerini almıştır. Bir başka deyişle, karşı tarafa en bü-

(*) Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

yük zararın verilmesi, savaşın temel amacı haline gelmiştir. Uzun süreli bir yıpratma savaşında, maddî ve beşeri kaynakları fazla olan tarafın savaşı kazanma şansının daha yüksek olacağı açıktır.

c) Tarihin ilk ölüm-kalım savaşıdır. Belli ve sınırlı amaçlar için yapılan önceki savaşların tersine, Birinci Dünya Savaşı kazananın her şeyi alacağı, kaybedenin her şeyi yitireceği bir savaştır. Nitekim yenilen devletler yıkılmış, yerine yenileri kurulmuştur. Yenilenler, topraklarının ve kaynaklarının önemli bölümünü yitirmişlerdir.

d) Tarihin ilk üç boyutlu savaşıdır. Kara ve denizlerin yanı sıra ilk kez gökyüzü ve denizaltı da savaş alanı haline gelmiştir. Savaşın üç boyutlu bir karakter kazanması, yıkıcılığını önemli ölçüde arttırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı Sonunda İmzalanan Ateşkes Antlaşmaları

Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan İtilaf Devletleri'nin kaybedenlerle imzaladıkları ateşkes antlaşmalarının hükümleri genellikle benzerlik göstermektedir. Orduların terhisi, stratejik noktaların işgali, haberleşme-ulaşım hatlarının denetim altına alınması, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ile imzalanan ateşkes antlaşmalarının ortak hükümlerini oluşturmaktadır. Bu hükümler, Almanya ile imzalanan ve daha uygun koşullar içeren ateşkes antlaşmasında ise yer almamaktadır. Osmanlı Devleti ile imzalanan ateşkes antlaşmasının, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ateşkesleriyle aynı derecede ağır hükümler taşıması şaşırtıcıdır. Çünkü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Bulgaristan, ateşkes imzaladıkları zaman tüm savaşma güçlerini yitirmişlerdi, yani umutsuz durumdaydılar. Bulgaristan'ın orduları bütünüyle çökmüştü. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı uluslar birbiri ardına bağımsızlıklarını ilân ediyorlardı; imparatorluk fiilen dağılmıştı. Almanya'nın orduları henüz ayaktaydı; ama ülke, ciddî toplumsal patlamaların ve siyasal çalkantıların eşiğine gelmişti.[1] Oysa ateşkes görüşmeleri sırasında, Osmanlı İmparatorluğu tüm bağlaşıklarından daha iyi durumdaydı. Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Orduları Grubu'nun artıklarını Halep'in kuzeyinde toplayarak İngiliz saldırısını Anadolu'nun sınırında durdurmayı başarmıştı. Musul'un her an düşmesi bekleniyor ve Altıncı Ordu'nun Mardin-Cizre hattına çekilmesi düşünülüyordu. Diğer cephelerde ise sıcak çatışma yaşanmıyordu. Asker kaçakları, silâh altında-

[1] Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk, Hayatı ve Eseri**, C.I, Ankara, Güven Basımevi, 1970, s. 170-174; Gwynne Dyer, "The Turkish Armistice of 1918: 1. The Turkish Decision for a Separate Peace," **Middle Eastern Studies**, 8 (1972), s. 143-144.

kilerin birkaç katına ulaşıyordu; ama silâh altında bulunanlar düzen ve disiplinlerini yitirmemişlerdi. Doğu'da, en olumsuz koşullarda bile daha birkaç ay direnebilecek durumda bulunan sekiz-on tane tam donanımlı, güçlü tümen vardı. Ayrıca, yaşanan bütün sıkıntılara karşın, toplumda büyük çaplı bir hoşnutsuzluk ya da ayaklanma belirtisi yoktu. Bütün bu göstergelere bakarak Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a göre daha uygun koşullar içeren bir ateşkes antlaşması imzalaması beklenirdi. Ne var ki 30 Ekim 1918 tarihinde ortaya çıkan metin, bir ateşkes antlaşmasından çok kayıtsız şartsız teslim belgesi niteliği taşıyordu.[2] Kuşkusuz uygulama, yenenlerin niyetlerine bağlı olarak her zaman ateşkes hükümlerine uygun olmayabilir. Örneğin Bulgaristan'la imzalanan ve çok ağır hükümleri olan ateşkes antlaşması yalnızca şeklen uygulanmıştır. Buna karşın Almanya ile imzalanan ateşkes antlaşmasında ülke topraklarının işgali öngörülmediği halde, Fransızlar 1923 yılında Ruhr bölgesini işgal etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan ve son derece ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması ise, savaş sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli paylaşım düzenlemelerinin uygulanmasına ve Sevr Antlaşması'nın hazırlanmasına hukukî temel oluşturmuştur. Mondros Ateşkes Antlaşması en katı, en amansız biçimde uygulanmıştır.

---

[2] İhsan Şerif Kaymaz, **Musul Sorunu:Petrol ve Kürt Sorunları ile Bağlantılı Tarihsel-Siyasal Bir İnceleme**, İstanbul, Otopsi Yay., 2003, s. 65.

Mondros'a Giden Yol: Osmanlı Açısından

1918 Sonbaharına gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş boyunca seferber ettiği toplam 2.850.000 askerden yalnızca 560 bini silâh altında görünüyordu. Bu sayının da ancak dörtte biri cephelerde fiilen savaşıyordu. Ölüm, yaralanma, hastalık ve diğer çeşitli nedenlerle savaş dışı kalanlar 2,5 milyona yaklaşıyordu.[3] Suriye-Filistin ve Irak cephelerinde tam bir yıkım yaşanıyordu. Bu cephelerde savaşan Osmanlı güçlerinin, sayıca ve donanım olarak kendilerinden birkaç kat üstün durumdaki İngiliz birlikleri karşısında hiçbir şansları yoktu. Doğu'da Bolşevik ihtilâlinin ardından Rus Ordusu'nun çökmesiyle ortaya çıkan boşluğu dolduran Osmanlı Ordusu, işgal altındaki toprakları kurtarmakla kalmamış, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile yitirilen **Elviye-i Selase**'yi(Kars, Ardahan ve Batum) ele geçirmişti. Hatta daha da ilerilere giderek Kafkasya ve Batı İran'ın içlerine girmişti.[4] Trakya ve boğazlar ise korumasız durumdaydı. Makedonya cephesini Bulgar Ordusu'nun tutmasına güvenilerek, bu bölgede birkaç küçük birlik dışında askeri güç bulundurulmuyordu. Ancak Enver Paşa, özellikle güney cephelerindeki çöküntüyü gizlediği için hükümet üyeleri son ana dek durumun vahametini bilmiyorlardı. Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ordularının çökmek üzere olduklarını gören, Alman ve Osmanlı güçlerinin ise direnişlerini 1919 yılında da sürdürebileceklerini hesaplayan Enver Paşa, olasılıkla elindeki sağlam birlikleri savaş alanlarının dışında toplayarak yeni bir direniş gücü örgütlemeye çalışıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan ve son derece ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması ise, savaş sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli paylaşım düzenlemelerinin uygulanmasına ve Sevr Antlaşması'nın hazırlanmasına hukukî temel oluşturmuştur.

Gelişmeleri kaygıyla izleyen Sadrazam Talât Paşa, Ağustos ayından itibaren bir yandan içinde Enver ve Cemal Paşaların bulunmadığı yeni bir hükümet kurma çabasına girişmiş, bir yandan da İtilaf Devletleri ile iletişim kurma yollarını aramaya başlamıştı. Talât Paşa, Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle ortak hareket etmesi halinde, kendisi için daha uygun ateşkes

[3] Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.III/4, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1967, s. 787.

[4] T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi adına Tevfik Bıyıklıoğlu, **v.d.**, **Türk İstiklâl Harbi**, C.I., **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yay., 1962, s. 14-18.

koşulları elde edebileceğine inanıyordu. Bu düşünceyle Eylül ayında Almanya ve Avusturya'ya giderek her iki devletin yetkilileriyle konuyu görüştü. Berlin'den İstanbul'a dönerken, Bulgar yetkilileriyle görüşmek üzere 27 Eylül günü uğradığı Sofya'da, Bulgar Ordusu'nun dağıldığını ve Bulgaristan'ın teslim olmaya hazırlandığını öğrendi. Gerçekten de İtilaf Ordularının 15 Eylül günü gerçekleşen saldırıları sonunda Makedonya'daki Bulgar cephesi yarılmıştı. Talât Paşa Sofya'dan ayrıldıktan iki gün sonra da -29 Eylül'de- İtilaf Devletleri ile ateşkes imzalayan Bulgaristan savaştan çekildi. Böylece Makedonya'daki İtilaf Orduları ile Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti arasında hiçbir askeri engel kalmamıştı.[5]

Talât Paşa İstanbul'a döner dönmez 29 Eylül günü toplanan hükümet, ateşkes ve ayrı barış olasılıklarını görüştü. Aynı gün Alman hükümeti de bir barış konferansı toplanması için A.B.D. Başkanı Wilson'a başvurmayı kararlaştırdı. Çünkü İtilaf Ordularının 8 Ağustos 1918 günü gerçekleştirdiği saldırı sonucunda Alman cephesi yarılmıştı. Alman Genelkurmayı'nda paniğe yol açan bu olayın ardından savaşın kazanılmasının artık olanaksız hale geldiğine inanan Ludendorff, hükümete gecikilmeden ateşkes görüşmelerine başlanılması telkininde bulunuyordu. 1 Ekim günü Talât Paşa'yı ziyaret eden Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Kont von Bernstorff, hükümetinin kararını bildirerek, Wilson'a ortak başvuruda bulunmayı önerdi.[6] İşler bu aşamaya gelmişken bile hükümetin dört üyesi (Harbiye Nazırı Enver Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Adliye Nazırı Halil (Menteşe) Bey ve Maarif Nazırı Dr. Nazım Bey) savaşın sürdürülmesi gerektiği görüşünde ısrar ediyorlardı. Oysa cephelerden gelen haberler bunun artık olanaklı olmadığını ortaya koyuyordu. Suriye cephesinde bir süre önce başlayan İngiliz saldırısı hızla ilerlemişti. Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grubu'nu oluşturan 2., 4., 7. ve 8. orduların artıklarını toplayarak Halep'in kuzeyinde bir cephe hattı kurmayı ve İngilizleri burada durdurmayı başarmıştı. Ama elindeki güç, takviye birliklerin gelmesinden sonra yeniden başlaması beklenen İngiliz saldırısını durdurmak için yeterli değildi. Irak cephesinde ise İngilizlerin Musul vilâyetini ele geçirmek üzere büyük bir saldırıya hazırlandıkları haberi geliyordu. Üstelik Bulgaristan'ın savaş dışı kalmasıyla serbest kalan Makedonya'daki İtilaf güçleri İstanbul'a saldıracak olsalar, karşılarında onları durdurabilecek hiçbir engel yoktu. Doğu'daki birliklerin zor durumdaki cephe hatlarına ya da Trakya'ya ulaştırılması, o günün koşullarında haftalar, hatta aylar

---

[5] Dyer, **a.g.m.**, s. 147-150.

[6] Bayur, **a.g.e.**, C.III/4, s. 684.

alırdı. Zaten bu nihaî yenilgiyi geciktirmekten başka bir işe yaramazdı. Gerçeği gören ve İttihat Terakki hükümeti işbaşında iken İtilaf Devletleri'nden uygun barış koşulları elde edilmesi şansının bulunmadığının da ayrımında olan Talât Paşa, yeni bir hükümetin kurulması için çalışmalarına hız verdi.[7]

Talât Paşa, öncelikle Almanya'nın İtilaf Devletleri'ne birlikte başvurma önerisini olumlu karşıladı. Almanya 4 Ekimde, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları 5 Ekimde, Wilson ilkelerini temel alan bir barış antlaşmasının yapılması istemiyle A.B.D. Başkanı Wilson'a başvurdular. Wilson bu başvuruyu müttefiklerine iletecek, ancak Wilson ilkeleri temelinde yapılacak bir barış antlaşmasını çıkarlarına uygun bulmayan İngiltere öneriyi geri çevirecektir.[8] 12 Ekimde, bu kez Osmanlı Devleti'nin İsviçre'deki Büyükelçisi Fuad Selim'in İsviçre hükümeti aracılığıyla bir kez daha A.B.D.'ne başvurması sağlanacak ama yine sonuç alınamayacaktır.[9]

Bulgaristan'ın savaş dışı kalmasıyla serbest kalan Makedonya'daki İtilaf güçleri İstanbul'a saldıracak olsalar, karşılarında onları durdurabilecek hiçbir engel yoktu.

Bu arada Vahdettin de, Ekim ayı başında kişisel temsilcisi Rüştü Bey ve Bogos Nubar Paşa aracılığıyla İngiliz hükümetine iletilmek üzere Bern'deki İngiliz Büyükelçisi Horace Rumbold'a bir barış antlaşması taslağı gönderdi. Vahdettin'in taslağı şu hükümleri içeriyordu: 1) Hicaz, Suriye, Filistin ve Irak'ta, savaştan önce Mısır'da uygulanana benzer şekilde Sultan'ın süzerenliği altında İngiliz himayesinin kurulması; 2) İttihat ve Terakki'nin tasfiyesi için İngiltere'nin yardımcı olması; 3) Sultan'ın taht üzerindeki mutlak egemenliğinin yeniden kurulması; 4) Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ittifak yapılması; 5) Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgelerde İngiltere'nin denetiminde anayasal reformlar yapılması; 6) Asker kaçaklarından kurulacak olan İngiliz komutası altındaki 300-500 bin kişilik bir gücün İstanbul'a yürüyerek İttihat ve Terakki yönetimini devirmesi; 7) Bir Osmanlı Paşasının(Gazi Ahmet Muhtar Paşa kastediliyor olabilir) Mısır'a gönderilip, Osmanlı savaş tutsaklarından İstanbul'a yürüyecek güç için asker sağlanması; 8) Arabistan Kralı (Şerif Hüseyin) ile bu konuda işbirliği yapılması; 9) Türk Bulgar sınırının 1912'deki şekliyle yeniden düzenlenmesi; 10)

[7] Dyer, **a.g.m.**, s. 152-153.

[8] Gotthard Jaeschke, "Mondros'a Giden Yol," **Belleten**, C. XXVIII., S. 109 (Ocak 1964), s. 142.

[9] Jaeschke, **a.g.m.**, s. 142-143; Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 28.

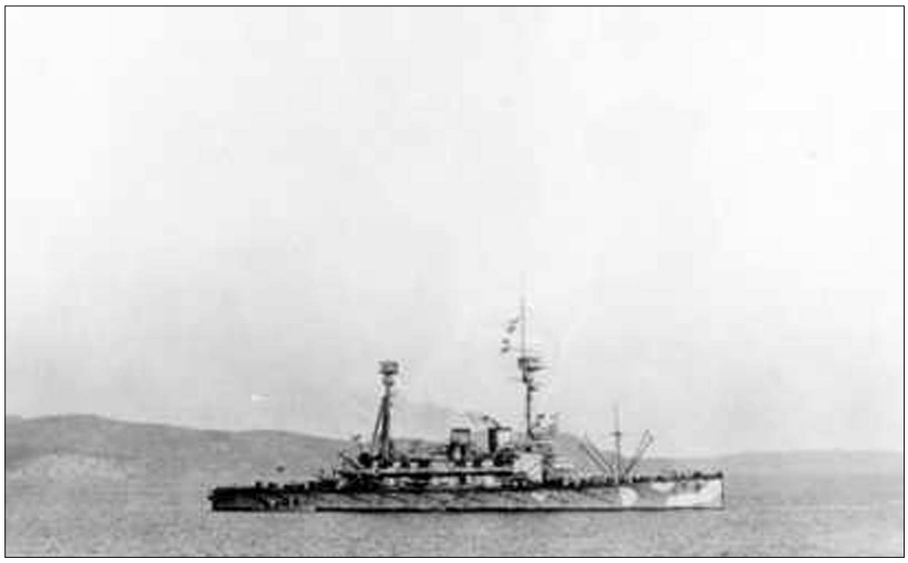

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı Agamemnon zırhlısı

Midilli, Sakız gibi Anadolu'ya çok yakın adaların Osmanlı Devleti'ne iadesi; 11) Uşi Antlaşması'nın ilgası.[10] Hiçbir siyasî gücü bulunmayan Vahdettin'in, durumdan yararlanıp, kendi konumunu sağlama almaya yönelik bu girişimi İngilizler tarafından ciddîye alınmadı.

Yine Ekim ayı başında Aydın Valisi Rahmi Bey, Ege'deki İtilaf Donanması'na yolladığı özel temsilcileri aracılığıyla bazı önerilerde bulundu. Fakat bu girişim de, hükümet adına yapılmadığı için sonuç vermedi.[11] Talât Paşa'nın Nurettin ve Halil Beyler aracılığıyla Bern'de bulunan İngiliz temsilciliğine yaptığı başvuru da sonuç vermedi.[12]

İttihat ve Terakki hükümeti işbaşında iken yapılacak girişimlerin sonuç vermeyeceği belli olduğundan hükümetin ivedilikle değişmesi gerekiyordu. Talât Paşa, yeni hükümeti Ahmet İzzet Paşa'nın kurmasını istiyordu. Ancak Vahdettin, görevi Ahmet Tevfik Paşa'ya verdi. Bir hafta uğraştıktan sonra hükümeti kurmak için gereken Meclis desteğini sağlayamayacağını anlayan Ahmet Tevfik Paşa, 10 Ekim günü görevi Padişah'a iade etti. Aynı gün Vah-

---

[10] FO 371/3448 (165564); Dyer, **a.g.m.**, s. 153-154.

[11] FO 371/3448 (165564); Dyer, **a.g.m.**, s. 154.

[12] FO 371/3448 (165564); Dyer, **a.g.m.**, s. 156.

dettin, hükümeti kurmakla Ahmet İzzet Paşa'yı görevlendirdi.[13] Böylece çok değerli bir hafta yitirilmiş oldu.

Yeni hükümetinin kurulması sürecinde Harbiye Nezareti'ne kimin atanacağı tartışma konusu oldu. Mustafa Kemal Paşa 11 ve 13 Ekimde Halep'ten Vahdettin'e çektiği telgraflarda Sadarete Ahmet İzzet Paşa'nın, Harbiye Nazırlığı'na da kendisinin getirilmesini istemiş, ne var ki bu telgraflar ancak yeni hükümet kurulduktan sonra İstanbul'a ulaşmıştı. Fakat telgraflar zamanında ulaşsaydı bile Ahmet İzzet Paşa'nın, bu önemli makama Mustafa Kemal Paşa'yı getirmek gibi bir niyeti yoktu. Nitekim hükümetin kuruluş çalışmaları sırasında Rauf Bey, söz konusu görev için Mustafa Kemal Paşa'yı önermiş ama ona cephede gereksinim bulunduğunu ileri süren Ahmet İzzet Paşa öneriyi geri çevirmişti. Büyük olasılıkla Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın baskın kişiliğinden çekiniyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan'ı ve hükümeti Anadolu'ya çekip, Enver Paşa'nın Doğu'da beklettiği tümenlerin koruması altına alarak, İtilaf Devletleri ile daha uygun koşullarda bir ateşkes antlaşmasının imzalanmasını sağlamak için Harbiye Nazırlığı görevini istediği düşünülebilir.[14]

Ahmet İzzet Paşa hükümeti 14 Ekim günü görevine başladı. Cephelerdeki durumun umutsuz olduğunu değerlendiren ve İstanbul'un her an saldırıya uğrayabileceği kaygısını taşıyan hükümet, bir an önce savaşın sonlandırılması gerektiği görüşündeydi. Bunun gereği olarak yeni hükümet, derhal İtilaf Devletleri ile bağlantı kurma girişimlerini yeniden başlattı. Makedonya'daki İtilaf güçlerinin komutanı Franchet d'Espèrey nezdinde yapılan başarısız bir girişimin[15] ardından, 1916 yılında Kut-ül Ammara'da tutsak alınan İngiliz güçlerinin komutanı olan ve o tarihten beri Büyükada'da konuk edilen General Charles Townshend'in aracılığından yararlanılmasına karar verildi. Aslında arabuluculuk önerisi Townshend'den geldi.[16] 16 Ekimde Ahmet İzzet Paşa ile görüşen Townshend, ertesi gün Akdeniz'deki İngiliz filosuna Osmanlı Devleti'nin ateşkes istemini iletmek üzere İstanbul'dan yola

---

[13] Bayur, **a.g.e.**, C.III/4, s. 706.

[14] Bayur, **a.g.e.**, C.III/4, s. 709-711; Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni: Hatıralarım**, C.I, İstanbul, Emre Yay., 1993, s. 70-71; Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hâtıraları**, İstan-bul, Vatan Gazetecilik ve Matbaacılık, 1953, s. 13-14; Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, C.I., 4.B., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969, s.324-325.

[15] Âli Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 1948, s. 29; Jaeschke, **a.g.m.**, s. 145.

[16] Charles Vere F. Townshend, **My Campaign in Mesopotamia**, London, Thornton Butterworth Ltd., 1920, s. 376-377.

çıktı.[17] İstem kendisine ulaşınca İngiliz hükümeti, Akdeniz'deki İngiliz filosunun komutanı Amiral Calthorpe'u İtilaf Devletleri adına Osmanlı Devleti ile imzalanacak ateşkes görüşmelerini yürütmekle görevlendirdi.[18]

Durum, 22 Ekimde Osmanlı hükümetine bildirildi. Ertesi sabah Vahdettin'i ziyaret eden Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, gelişmeleri aktardı ve İzmir'de bulunan 17. Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, yine İzmir'deki 8. Ordu'nun Kurmay Başkanı Yarbay Sadullah Bey ve Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey'in Osmanlı görüşme heyeti olarak görevlendirilmesini önerdi. Fakat Vahdettin önerilen heyet listesini derhal reddetti.[19] Çünkü o, görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni doğrudan doğruya kendisinin çıkarlarını koruyacak birinin temsil etmesini istiyordu. Bu nitelemeye en uygun kişi ise, Damat Ferit Paşa idi. Vahdettin Osmanlı heyetine onun başkanlık edeceğini bildirdi. Ahmet İzzet Paşa, Padişah'ın kararını duyunca şok geçirdi. Çünkü hem zekâsı, hem bilgi düzeyi, hem de karakteri bakımından son derece zayıf ve niteliksiz bir insan olan Damat Ferit Paşa'nın tek özelliği, Osmanlı Hariciyesi'nde küçük bir memurken Sultan'ın dul kardeşiyle evlenmiş olmasıydı. Savaştan önce İttihat ve Terakki karşıtları tarafından kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurucu üyelerindendi ve İngiliz hayranıydı.[20] Vahdettin'in amacı, İngilizlere el altından gönderdiği barış tasarısından da görüleceği üzere, savaş öncesindeki Mısır'ın durumuna benzeyen bir şekilde, yani görünüşte bağımsız ama gerçekte İngiliz himayesi altında, Osmanlı hanedanının idarî yetkilerine ve halifelik sıfatına dokunmayan bir yapılanmayı gerçekleştirmekti. Buna zemin hazırlayacak bir hareket tarzının peşindeydi. Cahil ve yetersiz bile olsa, kendisine bağlı bir **Anglophile** bu iş için biçilmiş kaftandı. Fakat bu denli yaşamsal bir konuda kişisel nitelikleri hiçbir yönüyle bu işin altından kalkmasına elvermeyen birisinin görevlendirilmek istenmesine Ahmet İzzet Paşa şiddetle karşı çıktı. Vahdettin kesin kararlıydı. Sadrazam çaresizlik içinde Saray'dan ayrıldı.

Büyük olasılıkla Ahmet İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın baskın kişiliğinden çekiniyordu.

Damat Ferit, 24 Ekim günü hükümetin talimatını almak üzere geldiği Meclis-i Âyân'da görüşme plânını açıkladı: "**Amirali görür görmez ona,**

[17] Townshend, **a.g.e.**, s. 377-381; Dyer, **a.g.m.**, s. 161-163.

[18] Dyer, **a.g.m.**, s. 165-166.

[19] Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 29.

[20] Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilâli**, 4. B., İstanbul, Burçak Yay., 1968, s. 89.

devletin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güvence altına alan bir ateşkes antlaşması önereceğim. Eğer Amiral bunu kabul etmezse ondan bir kruvazör isteyip hemen Londra'ya gideceğim. Oraya varır varmaz Kral ile resmi bir görüşme yapıp ona, 'ben sizin babanızın eski bir dostuyum; isteklerimi kabul edeceğinizi umuyorum' diyeceğim ve koşullarımın kabul edilmesini sağlayacağım. Böylece devleti, İttihatçıların içine düşürdükleri felâketten kurtaracağım."

Damat Ferit Paşa'nın tek özelliği, Osmanlı Haricî-yesi'nde küçük bir memurken Sultan'ın dul kardeşiyle evlenmiş olmasıydı.

Bu deli saçması sözleri dehşet içinde dinleyen Ahmet İzzet Paşa, yeniden Saray'a gitti ve Damat Ferit'in devlet ve ulus için bu denli yaşamsal bir görevin üstesinden gelemeyeceğini bildirerek, Vahdettin'den kararını geri almasını istedi. Fakat onu ikna edemedi. Bunun üzerine Bâb-ı Âli'ye dönüp hükümeti topladı ve durumu anlattı. Uzun bir sessizliğin ardından Rauf Bey'in önerisiyle hükümet, Damat Ferit'in görüşmeci olarak gönderilmesinin kesinlikle söz konusu olamayacağı, eğer Sultan'ın ısrarı sürerse hükümetin istifa etmesi gerektiği kararına vardı. Ahmet İzzet Paşa, telefonla Mabeyin Başkâtibi Ali Fuad (Türk-geldi) Bey'i çağırdı ve ona hükümet kararını bildirdi.[21] Vahdettin durumu kabul etmek zorunda kaldı. Hükümet, Townshend'in telgrafla yaptığı öneriye uyarak Rauf Bey'i baş görüşmeci olarak atadı. Ona, Sadullah ve Reşat Hikmet Beyler, askeri ve diplomatik danışman olarak eşlik edeceklerdi. Heyet aynı günün gecesi yola çıktı.

Hükümet tarafından heyete verilen talimatname, iyimser ve makul bir belgeydi: 1) Ateşkes süresince boğazların ticaret ve savaş gemilerine açılması ilke olarak kabul ediliyordu. Fakat Yunan savaş gemileri istisna tutuluyordu. Boğazlardaki müstahkem mevkilerin Osmanlı güçlerince denetlenmesi sürdürülecekti. Barış antlaşması imzalandığında bölgeyi terk etmeleri koşuluyla belli sayıda İngiliz kontrol subayının bulundurulmasına izin verilebilirdi. Çanakkale Boğazı'ndan geçen savaş gemileri, Karadeniz'e geçmeden önce Marmara Denizi'nde iki günden fazla kalmamalıydı. 2) Terhis işleminin hemen başlatılması kabul edilecekti. Ancak iç güvenliği sağlamak üzere yeterli sayıda askeri güç silâh altında tutulacaktı. Ordudaki yabancı subay ve görevliler, belli bir süre içinde ülkelerine döneceklerdi. 3) Ateşkesin imzalanmasıyla birlikte tüm cephelerde saldırılar durdurulacaktı. Birlikler bulundukları yerde kalacaklardı. 4) Osmanlı hükümeti hem iç sularda, hem de

[21] Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 30; Orbay, **a.g.e.**, s. 81-83.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nda Osmanlı Heyeti Başkanı Rauf(Orbay) Bey ile İtilâf Devletleri Heyeti Başkanı Amiral Calthorpe

kara sularında güvenliği sağlamayı garanti ediyor ve yükümleniyordu; hükümet bu konuda hiçbir müdahaleyi kabul etmeyecekti. Ülkenin hiçbir yerine (İtilaf Devletleri'ne bağlı) askeri güçler yerleştirilmeyecekti. 5) Olası Alman saldırıları karşısında gerekli askeri önlemleri almak hükümetin sorumluluğundaydı. İngilizler gerekli görürlerse aldığımız önlemleri teftiş edebilirlerdi. 6)Ateşkesten sonra, boğazlarda ticaret ve seyrüsefer serbestîsi kesin olarak kabul edilecekti. Ülkeye hububat ve yiyecek girişinin hızlanması sağlanmalıydı. 7) Ateşkesten sonra Almanya borç vermeyi durduracağından malî yardım gereksiniminin karşılanması sağlanmalıydı. 8) Ulusal onurumuzla bağdaşmayan istekler geri çevrilecekti. Alman ve Avusturya-Macaristan askeri ve diplomatik personelinin ülkeyi terk etmeleri için en az iki aylık bir süre verilmeliydi. Bu devletlerin sivil uyruklarının ülkelerine dönmeye zorlanmaları ise, misillemeye yol açacağından reddedilmeliydi.[22]

Mondros'a Giden Yol: İtilaf Devletleri Açısından

Hâlâ Almanya ile savaş durumunda bulunan İtilaf Devletleri, savaşın kısaltılabilmesi için boğazların açılmasına yaşamsal bir önem veriyorlardı. Çünkü Alman askeri direnişinin 1919, hatta 1920 yılından önce kırılamaya-

[22] Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 32-33.

cağını değerlendiren İtilaf Devletleri'nin askeri yetkilileri, savaşı kısaltmanın tek yolu olarak Almanya'ya karşı doğudan ikinci bir cephenin açılmasını görüyorlardı. Bu ise ancak boğazların açılmasıyla sağlanabilirdi. Bu onlar açısından öylesine önemliydi ki, 1915-1917 yılları arasında aralarında imzaladıkları ve Osmanlı topraklarının paylaşılmasını öngören gizli antlaşmaların hükümleri ihtilâlden sonra Bolşevikler tarafından açıklanınca, ortamı yumuşatıcı bazı açıklamalar yapmayı gerekli görmüşlerdi. 5 Ocak 1918 günü İngiliz Başbakanı David Lloyd George, 8 Ocak 1918 günü de A.B.D. Başkanı Woodrow Wilson, ülkelerinin savaş amaçlarını açıklarken, Osmanlı Devleti ile ilgili olarak, gizli antlaşma hükümlerine göre çok yumuşak sayılabilecek değerlendirmeler yapmışlardı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin tüm umutlarını kıran ve ona, sonuna dek savaşmak dışında başka bir seçenek bırakmayan bir tutum, ayrı barış yapma beklentilerine, dolayısıyla boğazların açılması olasılığına son verirdi.[23]

Hükümet tarafından heyete verilen talimatname, iyimser ve makul bir belgeydi.

Eylül ayı içinde Makedonya ve Filistin cephelerinde elde edilen büyük askeri başarılar bile İtilaf hükümetlerini savaşın sonunun çok yakın olduğu konusunda ikna edememişti. Bulgaristan'ın 26 Eylülde ateşkes isteminde bulunması, İtilaf Devletleri için tam bir sürpriz oldu. Bu konuda İtilaf Devletleri'nin hiçbir ön hazırlığı bulunmadığı için Makedonya'daki İtilaf güçleri komutanı General Franchet d'Espèrey, ateşkes koşullarını kendisi hazırlamak zorunda kaldı.[24] Bulgaristan'ın savaş dışı kalması üzerine Almanya ve Avusturya-Macaristan ile kara bağlantısı kesilen Osmanlı Devleti'nin de ateşkes isteminde bulunabileceğini değerlendiren İngiliz yönetimi, bir kez daha hazırlıksız yakalanılmaması için bir ateşkes taslağı hazırlanmasına karar verdi. 1 Ekim günü İngiliz Savaş Kabinesi, Donanma ve Savaş Bakanlıkları'nı bu işle görevlendirdi. Aynı kabine toplantısında, Osmanlı Devleti ile imzalanacak ateşkeste Fransa'nın Makedonya'daki ordu komutanı General Franchet d'Espèrey'in öncelik almasını önlemek için İngiliz Akdeniz filosuna bağlı iki dretnotun ivedilikle Ege Denizi'ne gitmesi de kararlaştırıldı.[25]

Donanma ve Savaş Bakanlıkları, hazırladıkları 18 maddelik ateşkes tas-

---

[23] Gwynne Dyer, "The Turkish Armistice of 1918: 2. A Lost Opportunity: The Armistice Negotiations of Moudros," **Middle Eastern Studies**, 8 (1972), s. 313-314.

[24] Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 315.

[25] CAB 23/8, Minutes of the War Cabinet 480 (1) - (2), 1.10.1918; Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 315-316.

lağını 3 Ekimde Savaş Kabinesi'ne sundular. Başta Başbakan Lloyd-George olmak üzere birçok hükümet üyesinin temel kaygısı, gizli paylaşım antlaşmalarının(Londra, Sykes-Picot ve St. Jeanne de Maurienne) hükümlerini öğrenmiş olan Osmanlı tarafının ateşkese yanaşmayıp, sonuna dek savaşmayı sürdürecekleri, bunun da Almanya'nın daha en az iki yıl direnmesine yol açması olasılığıydı. Lloyd-George açıkça, İngiliz askerlerinin, sırf paylaşım antlaşmalarında Fransa ve İtalya'nın payına düşen Suriye, Ermenistan ya da Antalya'yı ele geçirmek ve müttefiklerini hoşnut etmek için savaşı sürdürmelerinin olanaksız olduğunu belirtiyordu. Osmanlı tarafını savaştan çekilmeye ikna edebilmek için ateşkes yeterli olmayabilirdi. Bunun için Osmanlı Devleti'ne doğrudan doğruya ayrı barış önerisinde bulunulmalı ve bu ayrı barışın hükümleri de Osmanlı yönetimini tatmin edecek nitelikte olmalıydı. Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour, bunu İngiltere'nin müttefiklerine anlatmanın çok zor olacağını belirtti. Bunun üzerine hükümet, Lloyd-George'un konuyu Clemenceau'ya açmasına, eğer Fransızların tepkisi çok sert olursa, ayrı barıştan vazgeçilip ateşkes antlaşması ile yetinilmesine karar verdi. Daha sonra hazırlanan ateşkes taslağı incelendi ve bazı değişikliklerle onaylandı.[26]

Başta Başbakan Lloyd-George olmak üzere birçok hükümet üyesinin temel kaygısı, gizli paylaşım antlaşmalarının (Londra, Sykes-Picot ve St. Jeanne de Maurienne) hükümlerini öğrenmiş olan Osmanlı tarafının ateşkese yanaşmayıp, sonuna dek savaşmayı sürdürecekleri, bunun da Almanya'nın daha en az iki yıl direnmesine yol açması olasılığıydı.

5 Ekim günü Lloyd-George, Clemenceau ve Orlando ile görüşmek üzere Paris'e gitti. Görüşmelerde Osmanlı Devleti'nin ivedilikle savaş dışı bırakılmasının önemi üzerinde görüş birliğine varıldı. Çünkü Osmanlı Devleti savaş dışı kaldığında hem boğazlar Almanya'nın doğudan kuşatılmasını sağlayacak biçimde açılacaktı, hem de Osmanlı cephelerinde savaşan askerlerden en az yarım milyonu Alman cephelerine kaydırılmak üzere serbest kalacaktı.[27] Fransız ve İtalyan yetkililer, Lloyd-George'un, Osmanlı Devleti ile ateşkes yerine ayrı barış yapılması önerisine ise katılmadılar. Çünkü Balfour'un tahmin ettiği gibi, bu durumda gizli antlaşmalarla paylarına düşeni alamayacak-

[26] CAB 23/14, Minutes of the War Cabinet 482 (6), (7), (8) and (9), 3.10.1918; Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 316.

[27] CAB 28/5, Minutes of Imperial Cabinet 76, Procès-verbal of Conference at Versailles, 5.10.1918; Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 317.

larından endişe ediyorlardı. Bunun üzerine İngiliz hükümetince hazırlanan ateşkes antlaşması taslağı görüşüldü ve 8 Ekimde Versailles'da taslağa son şekli verildi.

Ateşkes antlaşmasının en ağır hükümleri arasında sayılan 7., 13., 21. ve 24. maddeler İngiliz taslağında yer almadığı gibi, 16. maddede de yalnızca Hicaz, Asir ve Yemen'in adı geçiyor; Suriye, **Mezopotamya** ve **Kilikya**'dan söz edilmiyordu. Bu yöndeki değişiklikler, bırakışma metnine, 6-8 Ekim 1918 tarihleri arasında Paris'te, İtilaf Devletleri'nin temsilcileri arasında yapılan görüşmeler sırasında, İtalyan ve Fransız delegelerinin isteğiyle eklendi. 7. maddeyi metne ekleten İtalyan Dışişleri Bakanı Baron Sonnino olmuştur. Görüşmelere İngiltere adına katılan Maurice Hankey, bu maddenin taslağın Osmanlılar tarafından kabulünü güçleştireceği uyarısında bulundu. Ama Anadolu'daki toprak taleplerini gerçekleştirmelerinin ancak bu yolla olanaklı olabileceğini düşünen İtalyanlar ısrar etti ve madde taslağa eklendi. 16. maddenin Suriye, **Mezopotamya** ve **Kilikya**'yı içerecek biçimde genişletilmesini ve metne "Ermenistan" ile ilgili hükümlerin eklenmesini sağlayan ise, Fransız Başbakanı Clemenceau ve Dışişleri Bakanı Pichon'dur.[28] 11 Ekimde İngiliz hükümetince görüşülüp onaylanan taslak, aynı gün Amiral Calthorpe, General Allenby ve General Milne'e gönderildi.

İtilaf taslağı ile Osmanlı hükümetinin hazırladığı talimatname arasındaki fark dikkat çekicidir. Talimatname, ateşkesle birlikte ordunun terhis edilmesini, işgal altındaki toprakların boşaltılmasını, boğazların açılmasını öngörüyordu. İtilaf taslağı ise fazladan, Türklerin anayurdunu oluşturan ve henüz işgal edilmemiş olan birçok bölgenin işgalini, Osmanlı Ordusu'nun tüm silah, mühimmat ve ulaşım/iletişim sistemlerinin, ülkenin tüm demiryolu ve posta hatlarının, tüm liman ve gemi tamir yerlerinin denetim altına alınmasını, Toros tünel sisteminin işgalini öngörüyordu.

Ancak Almanya karşısında 1919 yılından önce bir zafer kazanmanın olanaksız olduğu yolundaki görüşlerini muhafaza eden İngiliz askeri yetkilileri, savaşın kısaltılabilmesi için mutlaka ikinci bir cephenin açılmasının gerekli olduğu, bunun da ancak boğazların açılması durumunda olanaklı olabileceği şeklindeki düşüncelerini her vesileyle yineliyorlardı. Aynı askeri yetkililer, Osmanlı Devleti'nin daha aylarca dayanabilecek gücü olduğu

---

[28] CAB 28/5, Minutes of Imperial Cabinet 77, 6.10.1918; CAB 28/5: Minutes of Imperial Cabinet 78, 7.10.1918; CAB 28/5: Minutes of Imperial Cabinet 79, 8.10.1918; CAB 23/8: Minutes of the

görüşünde birleşiyorlardı. Gerçi Townshend'in 21 Ekimde Londra'ya ulaşan telgrafında, Rauf Bey'in umutsuzluğunu yansıtan görüşlerine yer veriliyordu. Rauf Bey Townshend'a, özellikle Suriye cephesinde direnecek güçleri kalmadığını açıklamış, ancak dost ve sadık bir Osmanlı Devleti'nin kendi çıkarına daha uygun olacağının ayrımına varacak olan İngiltere'nin, Osmanlı Ordusu'nu umutsuz bir direnişe zorlayacak, yerine getirilmesi olanaksız koşullar ileri sürmeyeceğine inandığını belirtmişti.[29] İngiliz askeri yetkilileri, Osmanlı Devleti'nin hiç de Rauf Bey'in söylediği kadar umutsuz bir durumda olmadığı görüşündeydiler. Bir kere Makedonya'daki İtilaf güçlerinin kısa sürede İstanbul üzerine yürüyüşe geçmeleri olanaklı değildi. Çünkü Ekim ayında Balkanların yüksek bölgelerinde şiddetli bir kar yağışı başlamış olduğundan Bulgaristan'daki ulaşım ve iletişim hatları büyük çaplı bir askeri operasyonun düzenlenmesine uygun değildi. Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'nda toplanan İtilaf Donanması da kısa sürede Çanakkale Boğazı'na saldırmak için hazırlıklı değildi. Hazırlıklar Kasım sonundan önce tamamlanamazdı ki o zaman da kış koşulları iyice ağırlaşmış olurdu. Kaldı ki bu saldırıdan hemen sonuç alınmasını beklemek de gerçekçi olmazdı.[30] Sonuç olarak aynı noktaya geliniyordu: Osmanlı Devleti'ni hemen ateşkes imzalamaya razı edip boğazların açılmasını sağlamak, doğuda Almanya'ya karşı ikinci bir cephenin açıla-bilmesi için yaşamsal öneme sahipti.

Makedonya'daki İtilaf güçlerinin kısa sürede İstanbul üzerine yürüyüşe geçmeleri olanaklı değildi. Çünkü Ekim ayında Balkanların yüksek bölgelerinde şiddetli bir kar yağışı başlamış olduğundan Bulgaristan'daki ulaşım ve iletişim hatları büyük çaplı bir askeri operasyonun düzenlenmesine uygun değildi.

Fakat Paris'te üzerinde uzlaşmaya varılan ateşkes hükümleri, Osmanlı Devleti'ni savaştan çekilmeye razı edecek hükümler değildi. Bunlar mutlaka hafifletilmeliydi. İngiliz Savaş Kabinesi'nde yapılan görüşmeler sonunda Lloyd-George'un önerisiyle taslağın Calthorpe'a aynen gönderilmesi, ama boğazların açılmasının sağlanması dışındaki hükümlerde ısrarcı olunmama-

---

War Cabinet 484 (3), 8.10.1918; Briton Cooper Busch, **Mudros to Lausanne: Britain's Frontier in West Asia, 1918-1923**, Albany, New York, State University of New York Press, 1976, s. 9-16; Dyer, 2, **a.g.m.**, s.318; Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s.31-32.

[29] CAB 23/14, Minutes of the War Cabinet 489A, 20.10.1918; Dyer, 2., **a.g.m.**, s. 319.

[30] War Office, 95/4757, British Selonika Force War Diary, aktaran Dyer, 1, **a.g.m.**, s159-160.

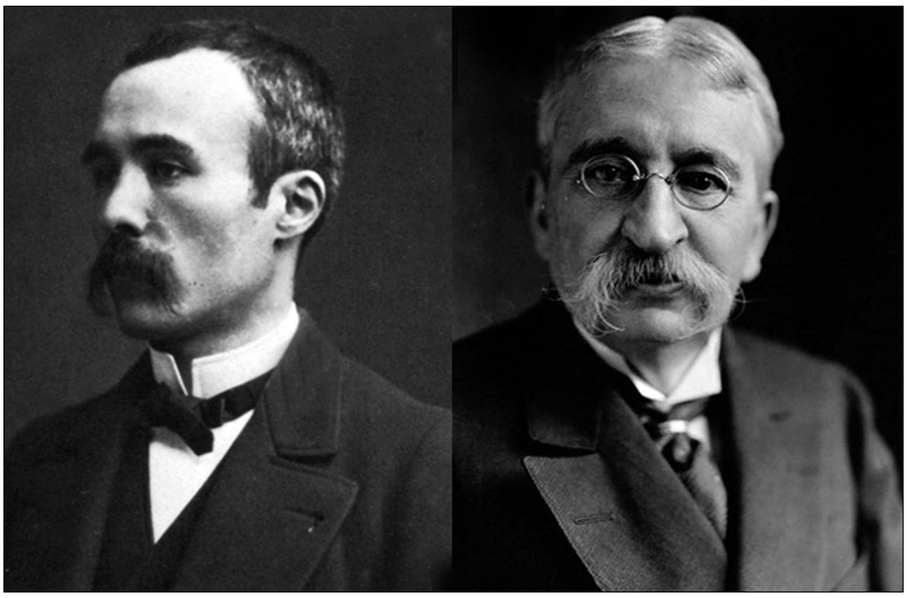

Fransız Başbakanı Clemenceau ve Dışişleri Bakanı Pichon

sı yönergesinin verilmesi kararlaştırıldı. Donanma ve Savaş Bakanlıkları, taslak metindeki hükümleri bu amaç doğrultusunda önem sırasına koyacaklardı. Hükümet içinde karara yalnızca Lord Curzon karşı çıktı. Ona göre Osmanlı Devleti ağır biçimde yenilgiye uğramıştı; bu yüzden ağır bir ateşkesi hak ediyordu. Donanma ve Savaş Bakanlıklarınca önem sırasına konan hükümler, 22 Ekimde toplanan Savaş Kabinesi'nde onaylandı. Savaş Kabinesi, 24 maddelik taslak listede boğazların açılmasını sağlayacak olan ilk üç maddenin değişiklik yapılmadan kabul ettirilmesinin gerekli olduğuna, dördüncü maddenin siyasal açıdan gerekli olduğuna, diğer 20 maddede ise ısrarcı olunmamakla birlikte, müttefikleri tatmin edebilmek için bunlardan olabildiğince fazlasının karşı tarafa kabul ettirilmesine çalışılmasına karar verdi. Calthorpe'a bu yönde yönerge gönderildi.[31]

Bu arada, Dışişleri Bakanlığı adına Robert Cecil, Türklerle ateşkes görüşmelerini Calthorpe yerine Mısır Seferî Gücü Komutanı General Allenby'nin yürütmesini önerdi. Çünkü Allenby, Suriye ve **Mezopotamya'**daki hedeflere ulaşılıncaya, özellikle de Musul alınıncaya dek bırakışmanın imzalanmasını geciktirebilecek konumdaydı. Ancak bu öneri, bırakış-

[31] CAB 23/14, Minutes of the War Cabinet 489A, 21.10.1918; CAB 23/14, Minutes of the War Cabinet 489B, 22.10.1918; Dyer, 2., **a.g.m.**, s. 3321-323; Busch, **a.g.e.**, s. 16.

manın ivedilikle imzalanmasını isteyen hükümet üyelerince kabul görmedi. İngiliz Savaş Kabinesi, 24 Ekim tarihli toplantısında, Osmanlı Devleti ile kısa sürede ateşkes antlaşmasının imzalanacağı olasılığından hareketle, Halep ve Musul kentlerinin bir an önce ele geçirilmesi gerektiği konusunda bölgedeki askeri güçlerin komutanlarının(General Allenby ve General Marshall'ın) dikkatlerinin çekilmesini kararlaştırdı. Bu karar, hükümet üyelerinin, taslak metnin son 20 maddesinin, özellikle 7. ve16. Maddelerinin Osmanlı heyeti tarafından kabul edilmesi olasılığını düşük gördüklerini kanıtlamaktadır. İngiliz Savaş Kabinesi, 25 ve 26 Ekim tarihli toplantılarında, 24 Ekim günlü kararını teyit etti. Lord Curzon ilk dört maddenin kabul ettirilmesinin yeterli olmayacağı konusundaki itirazını sürdürerek, Amiral Calthorpe'a diğer 20 maddede de ısrarcı olması yönergesinin verilmesini istedi. Ama başta Lloyd-George ve Balfour olmak üzere diğer üyeler buna karşı çıktı. Boğazların açılması ve Osmanlı Devleti'nin savaş dışı bırakılması öylesine önemliydi ki, bunun başarılması diğer 20 madde uğruna tehlikeye atılamazdı. Kabine, Curzon'un istemini reddetti. Curzon, karara muhalefet şerhi koydu.[32]

Osmanlı hükümeti, İngilizlerin, boğazların açılmasına ne denli yaşamsal bir önem verdiğinin ayrımında değildi.

Osmanlı hükümeti, İngilizlerin, boğazların açılmasına ne denli yaşamsal bir önem verdiğinin ayrımında değildi. Hükümet üyelerinin birçoğunun gözünde durum bütünüyle umutsuzdu ve İngilizlerin iyiniyetiyle centilmenliğine güvenmek dışında hiçbir seçenek yoktu. Yöneticilerinin görüş ufuklarının son derece dar olması nedeniyle Osmanlı Devleti, sahip olduğu ve içinde bulunulan durumun koşullarına göre oldukça yüksek olan pazarlık gücünü kullanamayacaktır. Aslında görüşmelerin başladığı 27 Ekimden sonra hızla değişen koşullar, İngilizlerin giderek ateşkes hükümlerinin ağırlaştırılması gerektiği düşüncesine yönelmelerine yol açacaktır. Çünkü 28 Ekimde Avusturya-Macaristan Ordusu'ndaki Macar birliklerinin ayaklanması, Habsburg İmparatorluğu'nun çökmekte olduğunu göstermiştir. Aynı gün Çekler bağımsızlıklarını ilân edeceklerdir. 29 Ekimde Ordu'daki ayaklanma tüm cephe hattına yayılacaktır. 30 Ekimde ise, durumun umutsuz olduğunu gören Avusturya Genelkurmayı, hükümetten derhal ateşkes yapılmasını isteyecektir. Avusturya-Macaristan cephesinin çökmesi Tuna yolunun açılmasını sağladığından, Almanya'ya karşı ikinci cephenin açılması için boğazlara duyulan gereksinim büyük ölçüde ortadan kalkmış oluyordu.

[32] CAB 23/14, Minutes of the War Cabinet 491A (7), 491b (12), 25/26.10.1918; Dyer, 2., **a.g.m.**, s. 324.

Ancak çok hızlı bir biçimde yaşanan olaylar, İngiliz yöneticilerince Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı 30 Ekim 1918 gününden önce öğrenilemeyecekti. Bir başka deyişle, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanana kadar, İngilizlerin ilk algılamasının değişmesi söz konusu olmamıştır.

Mondros Görüşmeleri

24/25 Ekim gecesi Peykişevket adlı destroyerle İstanbul'dan Bandırma'ya geçen Osmanlı heyet üyeleri, buradan trenle İzmir'e gittiler. 26 Ekim sabahı Muzaffer adlı römorkörle İzmir'den ayrıldıktan sonra bir İngiliz mayın tarama gemisine geçtiler. Önce Midilli Adası'na, buradan da **Liverpool** adlı İngiliz kruvazörüyle Limni Adası'nın Mondros Limanı'na ulaştılar. Osmanlı heyeti, gece saat 22'de **Agamemnon** zırhlısının güvertesinde Amiral Calthorpe tarafından karşılandı. Saat çok geç olduğu ve heyet üyeleri iki gün süren yolculuğun sonunda yorgun düştüğü için görüşmelerin ertesi sabah başlaması kararlaştırıldı.[33]

Osmanlı Devleti'ni hemen ateşkes imzalamaya razı edip, boğazların açılmasını sağlamak, doğuda Almanya'ya karşı ikinci bir cephenin açılabilmesi için yaşamsal öneme sahipti.

Ertesi gün(27 Ekim 1918) sabah saat 9.[30]'da, Osmanlı Bahriye Nazırı Rauf Bey ile İngiltere'nin Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Somerset C.G. Calthorpe başkanlığındaki heyetler arasındaki resmi görüşmeler başladı. Calthorpe, Londra'nın kendisine gönderdiği ateşkes taslağının ilk dört maddesini okuduktan sonra, bunların hiçbir değişiklik yapılmadan aynen kabul edilmesinin istendiğini bildirerek, ancak bunlar kabul edilirse sonraki maddelere geçebileceğini söyledi.[34]

Taslağın 1. maddesi üzerinde tartışma çıktı. Çünkü Osmanlı heyetinin elindeki hükümet talimatnamesinde boğazların açılacağı ama toprak işgaline izin verilmeyeceği öngörülmüşken, İtilaf taslağında boğaz istihkâmlarının İtilaf güçlerince işgal edileceği hükme bağlanmıştı. Uzun tartışmaların ardından Rauf Bey, boğaz istihkâmlarını İngiliz ve Fransızların işgal etmelerini kabul edebileceklerini, ama Yunan ve İtalyan işgaline tahammül edemeyeceklerini bildirdi. Calthorpe ve Rauf Bey bu konuda hükümetlerinden talimat isteme gereğini duyduklarından, madde ile ilgili görüşmeler ertelendi. İngiliz hükümeti Calthorpe'a olumlu yanıt verecek ve istihkâmların yal-

[33] Türkgeldi, **a.g.e**., s. 31-32; Bıyıklıoğlu, **a.g.e**., s. 30-31; Orbay, **a.g.e**., s. 90.

[34] Türkgeldi, **a.g.e**., s. 34; Orbay, **a.g.e**., s. 92-93; Dyer, 2, **a.g.m**., s. 326.

nızca İngiliz ve Fransız birliklerince işgal edileceği ile ilgili olarak Rauf Bey'e güvence verilmesi konusunda onu yetkilendirecektir. Rauf Bey ise, İstanbul'dan beklediği yanıtı, fırtınanın yol açtığı iletişimsizlik nedeniyle ancak iki gün sonra alabilecektir. İstanbul'un da yanıtı olumludur. Bunun üzerine Rauf Bey Calthorpe'tan kişisel bir güvence mektubu isteyecek, o da bu mektubu verecektir.[35]

Taslağın en ağır maddesi olan 7. madde ilk gün görüşmelerinde ele alındıysa da maddenin tam olarak neyi kapsadığı anlaşılamadığı için tarafların hükümetlerinden görüş almalarını sağlamak amacıyla madde üzerindeki görüşmeler ertelendi. Ertesi gün Calthorpe, 7. maddenin yalnızca karışıklık çıkan yerlerdeki stratejik noktaları kapsadığını söyledi. Rauf Bey, haklı olarak, İtilaf güçleri boğazları, demiryollarını ve Toros tünellerini işgal ettikten sonra geriye hangi stratejik noktaların kalacağını sordu ve bunun, ülke topraklarının tamamının işgal edilmesi anlamına geldiğini söyledi. Bunun üzerine Calthorpe, İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından bir deniz üssü olarak kullanılmasını ve Osmanlı liman ve tersanelerinde İtilaf gemilerinin onarım kolaylıklarından yararlanmasını öngören 9. ve Toros tünellerinin işgalini öngören 10. maddelerinin değiştirilmeden kabul edilmesi koşuluyla 7. maddenin metinden bütünüyle çıkarılmasını önerdi. Fakat Osmanlı heyet üyeleri, 9. maddeden İstanbul'un çıkartılması konusuna öylesine odaklanmışlardı ki, önerinin önemini kavrayamadılar. Oysa 9. maddeden "**İstanbul**" sözcüğünün çıkarılması bir şey değiştirmiyordu; 8. madde zaten aynı amaca ulaşılmasına olanak sağlıyordu. Bunu fark eden Calthorpe, 9. maddeden "**İstanbul**" ile ilgili bölümün çıkarılmasını kabul etti; böylece 7. madde de metinde kaldı. Bu, Rauf Bey ve yanındakilerin kafalarında yurdun bütünlüğünün değil, yalnızca İstanbul'un bulunduğunu ortaya koyan ibret verici bir göstergedir. 29 Ekimde Osmanlı heyet üyeleri, 7. madde konusunda ancak hükümetin görüşünü aldıktan sonra bir düzenleme yapılabileceğini söylediler. Calthorpe buna, yapay bir sabırsızlık ve kızgınlık gösterisi sergileyerek karşı çıktı. Fakat Rauf Bey, böyle bir konuda hükümet talimatı olmadan karar veremeyeceklerini bildirdi. 30 Ekimde İstanbul'un yanıtı geldi: 7. maddenin İstanbul istisna tutulmak koşuluyla kabulü uygun görülüyordu. Yani ülkeyi İstanbul'dan ibaret sayan bu hastalıklı bakış, aslında dönemin tüm Osmanlı yönetimine egemendi. Rauf Bey, hükümetin isteğine uyarak, İstanbul'un işgal edilmeyeceği güvencesi verilirse 7. maddeyi kabul edeceğini bildirdi.

---

[35] Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 326, 330, 333.

Calthorpe, 7. maddede İstanbul'dan söz edilmediğini, bunun eklenmesinin İngiltere ile müttefikleri arasında yeniden haftalar sürecek uzun danışmalar yapılmasına yol açacağını söyleyerek karşı çıktı. Reşat Hikmet Bey akşam 21'e kadar İstanbul'dan yanıt gelebileceğini belirterek, o zamana kadar beklenmesini istedi. Calthorpe son kez kaydıyla bunu kabul etti. Ancak o saate kadar İstanbul'dan yanıt gelmezse, Osmanlı heyetinin tüm sorumluluğu üzerine alıp, ateşkes antlaşmasını imzalaması gerektiğini söyledi. Reşat Hikmet Bey bir kez daha böyle önemli bir konuda hükümet talimatının zorunlu olduğuna dikkat çekti. Calthorpe, bir kez daha **öfkelendi**. O zaman ateşkesin imzalanmasının tehlikeye gireceği tehdidini savurdu. "**Eğer hükümetiniz sizlere güvenmiyor idiyse, görüşmeci olmamalıydınız**" dedi. Sonunda, İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehdit eden bir durumun ortaya çıkması koşulu eklenerek madde kabul edildi.[36]

Osmanlı heyeti, Toros tünellerinin işgalini öngören 10. maddeye de şiddetle karşı çıktı

Osmanlı heyeti, Toros tünellerinin işgalini öngören 10. maddeye de şiddetle karşı çıktı. Bu yüzden ilk gün görüşmelerinde sonuç alınamadı. İzleyen günlerde, 9. maddeden İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından bir deniz üssü olarak kullanılması ile ilgili bölümün çıkarılması karşılığında 10. madde aynen kabul edildi.[37] Oysa yukarıda belirtildiği gibi bunun bir önemi yoktu; çünkü 8. madde İtilaf Devletleri'ne aynı olanağı sağlıyordu. Öte yandan, Osmanlı hükümetinin isteği dikkate alınarak, 24. maddenin, Sis, Haçin, Zeytin ve Antep'in işgalini öngören (b) fıkrası metinden çıkarıldı.

16. madde görüşmeleri sırasında da sorun yaşandı. Mütareke hattının gerisinde bulunan **Kilikya**'daki garnizonların teslim olmasını ve bu hattın ötesinde bulunan garnizonların İtilaf Orduları komutanlarının yanı sıra **Arap temsilcilerine** teslim olmasını öngören koşullar, Osmanlı heyetinin tepkisine yol açtı. Calthorpe da, bu tepkileri haklı buldu. Garnizon ile neyin kastedildiği konusunda tartışma yaşandı. Calthorpe bununla, kuşatılmış durumda bulunan ve kaçmaları olanağı bulunmayan birliklerin amaçlandığını belirtti. Calthorpe'un açıklamaları Osmanlı heyetince tatmin edici bulunmadı. Görüşmelerin son günü(30 Ekimde) 16. madde bu iki koşul çıkartılarak ve bazı eklemelerle kabul edildi.

16. madde ile ilgili önemli bir husus da, bırakışma metninin Türkçe ve İngilizce suretlerinde "**Irak**" ve "**Mezopotamya**" gibi farklı iki terimin

[36] Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 329, 330, 333, 336.

[37] Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 327, 330.

Antlaşmanın imzalandığı dönemlerde Mondros Limanı

kullanılmış olmasıdır. Söz konusu terimler, bütünüyle farklı anlamlar içermektedir.[38] Osmanlı görüşmecilerinin iki ayrı metinde farklı anlamdaki iki terimin kullanılmasını ayırt edememeleri, ancak bilgisizlikten kaynaklanan bir aymazlık olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, İngilizler açısından durum farklıdır. Taslak metnin İngilizler tarafından çok önceden ve üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapılarak hazırlandığı ve bu süreçte Osmanlı coğrafyası konusunda bir uzman olan Mark Sykes'ın etkin rol oynadığı dikkate alındığında, İngilizce ve Türkçe nüshalarda "**Mezopotamya**" ve "**Irak**" gibi farklı terimler kullanılmasını[39] ve anlaşmazlık durumunda İngilizce metnin geçerli olacağının karara bağlanmasını İngilizler açısından rastlantısal ya da bilinçsiz bir davranış olarak nitelemek safdillik olur. Eğer İngilizlerin hesabı, Musul'un Irak'ın dışında, ama **Mezopotamya**'nın içinde olduğunu fark etmeyecek olan Osmanlı heyetinin maddeyi kabul etmesini sağlayarak, Musul'un işgalini bırakışmadan sonra tamamlamak idiyse, bunda başarılı olduklarına kuşku yoktur.[40]

---

[38] Kaymaz, **a.g.e**., s. 19-21.

[39] Orbay, **a.g.e**., s. 145; Bayur, **a.g.e**., C.III/4, s. 753; Dyer, 2, **a.g.m**., s. 336.

[40] Bugüne dek konuyla ilgili olarak Türkiye'de yapılan tüm çalışmalarda bırakışmanın Türkçe metninde yer alan "Irak" teriminin kullanılması ve tüm yorum ve değerlendirmele-rin de buna dayanı-

İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nca Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımına ilişkin olarak hazırlanan bir harita, İngilizlerin niyetlerini ortaya çıkarması bakımından önemli bir göstergedir. Bırakışma taslağına son biçiminin verilmesiyle eş zamanlı olarak hazırlanan haritada, Basra Körfezi'nden başlayıp, tasarlanan Ermenistan devletinin güney sınırına dek uzanan ve Musul vilâyetinin yanı sıra Diyarbekir vilâyetini de içine alan bölge "Irak-Cezire-Kürdistan" adıyla bir bütün olarak İngiliz etkinlik alanı içinde gösterilmektedir.[41] Bunun anlamı, İngilizlerin **Mezopotamya**'nın bütününü işgal etmek niyetinde ve **Mezopotamya**-Irak ayrımının da bilincinde olduklarıdır. Nitekim 1918 yılı Eylül ayı sonunda bırakışma taslağının hazırlanmasına odaklanan Mark Sykes, Bağdat demiryolu hattının geçtiği güzergâhla **Kilikya**'ya açılan dağ geçitleri, Amanos Tünelleri ve Toroslar üzerindeki stratejik Zeytin, Haçin; Sis(Süleymanlı, Saimbeyli, Kozan) kasabalarının işgal edileceğini; aynı anda Musul da işgal edilmiş olacağından, İngiliz güçlerinin Ermenilere yardım edebileceğini; Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgelerin de Türk karşıtı harekete kazandırılabileceğini belirtmektedir.[42]

İngiliz Bakanlar Kurulu'nda, Musul'un mutlaka alınması gerektiği konusunda görüş birliği vardı. Ama bakanlar, bunun yöntemiyle ilgili olarak ikiye ayrılıyorlardı. Bir kısmı, Osmanlı Devleti'nin savaş dışı bırakılmasının öncelikli önemi nedeniyle Musul'un ateşkes ya da barış antlaşmasına eklenecek bir madde ile alınmasını; diğerleri ise, savaşın uzamasını göze alarak, askeri operasyonla alınmasını savunuyordu. Sonuçta ikinci görüş ağırlık kazandı. Fakat zaten bırakışma hükümleri arasında yer alan 7. ve 16. maddeler, bırakışma yürürlüğe girdikten sonra da bölgedeki askeri operasyonların sürdürülmesine olanak verdiğinden, ikilem kendiliğinden aşılmış olacaktır.

Taslak metnin diğer maddeleri üzerinde önemli bir tartışma yaşandığına tanık olmuyoruz. Bunlar, Osmanlı hükümetinin rezervleri kısmen dikkate alınarak sonuçlandırıldı. Süreci özetleyecek olursak, şu temel noktalarla karşılaşırız. Calthorpe'un görüşmeler başladığında taslak metnin tamamını Osmanlı heyetine vermediğini, Osmanlı heyetinin de bu yönde bir isteminin

---

larak yapılmış olması dikkat çekicidir. Demek ki, **Mezopotamya**-Irak ayrımının bilinmemesi ve anlaşmazlık durumunda metnin İngilizce suretinin geçerli sayılacağının gözden kaçırılması yalnız Rauf Bey'e ve dönemin İstanbul hükümetine özgü bir aymazlık değildir.

[41] FO 371/3383, W 44/16641: Sketch Map Relating to Possible Armistice and Peace with Turkey, 9.10.1918; MFQ 397.

[42] FO 371/3411, 167860/155461: Sykes Memorandum for Crowe, 30.9.1918; Busch, **a.g.e.**, s. 75.

olmadığını görüyoruz. 27 Ekim günü başlayan görüşmelerin sabah oturumunda, 1. ve 7. maddeler dışındaki hükümleri bazı değişikliklerle kabul edilebilir nitelikte bulan Osmanlı heyeti, öğleden sonraki oturumda, 10. ve 16. maddelerle karşılaştı. İlk gün sonunda taslağın ilk 19 maddesi üzerinde görüşmeler yapılmıştı. Gün sonunda Calthorpe, metnin tamamını verince, Osmanlı heyeti 24. maddeyi de gördü. Böylece heyet üyelerinin hayal kırıklıkları kademe kademe arttı. Heyet, 27 Ekim akşamı İstanbul'a çektiği telgrafta, taslak metnin İtilaf Devletleri tarafından ortaklaşa hazırlanmış olması nedeniyle büyük çaplı değişikliklerin yapılmasının olanaklı olmadığını, çünkü bu değişikliklerin İtilaf Devletleri arasında yeni müzakereleri gerektireceğini belirterek, taslak metni ya bazı değişikliklerle kabul etme ya da tümden reddedip İstanbul'a dönme konusunda izin istedi. 28 Ekimde çektiği ikinci telgrafta ise heyet, küçük bazı değişikliklerle metni kabul etmek dışında bir seçeneklerinin bulunmadığını ve Amiral'in imza konusunda sabırsızlanmaya başladığını bildirdi. Ateşkes antlaşması imzalanmazsa görüşmeler kesilecek, savaş sürecek, daha fazla kan dökülecek ve Devlet'in bağımsızlığıyla bağdaşmayan daha ağır koşullarla karşı karşıya kalınacaktı. Bu nedenle 30 Ekime kadar ilk dört maddenin değiştirilmeden, diğer 20 maddenin kısmî değişikliklerle imzalanması gerekliydi.[43]

Vahdettin, koşullar ne denli ağır olursa olsun antlaşmanın imzalanmasını istiyordu. Ona göre önemli olan İngiliz dostluğunun elde edilmesiydi.

Osmanlı heyetinin 27 Ekim tarihli ilk telgrafına 29 Ekim günü yanıt geldi. Vahdettin, koşullar ne denli ağır olursa olsun antlaşmanın imzalanmasını istiyordu. Ona göre önemli olan İngiliz dostluğunun elde edilmesiydi. Ağır hükümler, daha sonra İngiliz dostluğu sayesinde hafifletilebilirdi. Fakat hükümet Vahdettin kadar iyimser değildi. Hükümet, 1. maddeyi, boğaz istihkâmlarının işgalinde yalnızca İngiliz ve Fransız birliklerinin kullanılması ve Osmanlı birliklerinin de onlara refakat etmesi koşuluyla kabul ediyordu. 8. madde, Yunan gemilerini kapsamaması koşuluyla kabul ediliyordu. Toros tünellerinin işgalini öngören 10. madde ve 15. maddenin demiryollarının İtilaf Devletlerince denetim altına alınmasıyla ilgili bölümü kabul edilmiyordu. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı tutsaklarını serbest bırakmayacakları hükmünü içeren 22. madde ile 24. maddenin, Sis, Haçin, Zeytin ve Antep'in işgalini öngören (b) fıkrası da reddediliyordu. Ayrıca, Osmanlı Devleti "**Ermeni Vilâyetleri**" diye adlandırılan bölgede barış antlaşması imzalanana değin İngiliz Denetim Komisyonu'nun görev yapmasını kabul ediyordu; bu

[43] Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 55-57.

durumda kamu düzeni ve güvenliğinin korunması açısından bir sorun çıkması beklenmemeliydi. Ateşkes metninde İtilaf müdahalesine olanak tanıyan hükümlere, ayaklanma ya da düzensizlik çıkması durumları dışında yer verilmemesi isteniyordu. 7., 20. ve 21. maddelerde İtilaf Devletleri'nin nihaî eğilimlerine göre ayrıca talimat verileceği bildiriliyordu. Eğer belirtilen koşullar sağlanamazsa, heyetin görüşmeleri kesmeden önce İstanbul ile bağlantı kurması isteniyordu.[44] Osmanlı heyetinin 28 Ekim tarihli ikinci telgrafına ise ancak 30 Ekim günü yanıt geldi. Bu, heyetle İstanbul arasındaki son iletişimdi ve hükümet heyete, yapılan değişikliklerle metni imzalama yetkisi veriyordu. Fırtına yüzünden İstanbul ile bir daha bağlantı kurulamadı.[45]

Osmanlı heyetinin içine düştüğü karamsarlık ve umut kırıklığı durumunu fark eden Calthorpe ise, ilk gün sonunda Londra'ya çektiği telgrafta Osmanlıların ilk dört madde dışındaki maddeleri de kabul edeceği izlenimine sahip olduğunu bildirdi.[46] Calthorpe, bu izleniminde yanılmıyordu. Görüşmelerin 30 Ekim 1918 günü akşam saat 21.[15]'de başlayan son oturumunda Calthorpe, ateşkes hükümlerinin görüşmeler sırasında üzerinde uzlaşılan çerçevede uygulanmasını sağlamak için hükümeti nezdinde girişimlerde bulunacağını taahhüt etti. Anlaşmazlık halinde metnin İngilizce suretinin geçerli olacağı konusunda uzlaşmaya varıldı. Mondros Ateşkes Antlaşması saat 22.[03]'te imzalandı.

Sonuç

Ateşkes görüşmeleri sırasında Calthorpe'un, hazırlanan taslak metnin bütününü ortaya çıkarmayarak madde madde görüşülmesini sağlaması,[47] ona önemli bir taktik avantaj kazandırdı. Calthorpe, Osmanlı heyeti tarafından kabul edilemez nitelikteki ağır hükümlerin üzerinde fazla durmadan bunları geçiştiriyor, daha hafif maddeler üzerinde uzlaşma sağlıyordu. Öyle bir hava yaratıyordu ki, sanki tüm diğer maddeler üzerinde uzlaşıldığı halde, sırf bu üç-dört madde yüzünden ateşkesin imzalanamaması gibi bir durum ortaya çıkacaktı. İngilizlerin pazarlık marjının genişliğini fark edemeyen Osmanlı heyetinin maddelerin ağırlığı karşısında karamsarlığa kapılması, fırtına yüzünden İstanbul ile iletişimin kesik olmasının bu karamsarlığı daha da

---

[44] Türkgeldi, **a.g.e**., s. 57-59.

[45] Türkgeldi, **a.g.e**., s. 60.

[46] Dyer, 2, **a.g.m**., s. 329.

[47] Rauf Bey anılarında bunun tersini ileri sürse de, gerek İngilizlerce tutulan görüşme tuta-nakları, gerekse Türk tutanakları onu yalanlamaktadır. (Orbay, **a.g.e**., s. 92-95; Dyer, 2, **a.g.m**.., s. 329, dn. 53; Türkgeldi, **a.g.e.,** s. 34; Bayur, **a.g.e**., s. 746-751.)

Mondros'la birlikte ortaya çıkan Venizelos'un Büyük Yunanistan Haritası

arttırması, Calthorpe'un zaman zaman sergilediği plânlı hiddet ve tehdit gösterileriyle birleşince ortaya Osmanlı heyet üyeleri için çok olumsuz bir tablo çıktı. Öyle ki, kendilerine empoze edilen metni ufak tefek değişikliklerle imzalamanın, elde edilebilecek en iyi sonuç olduğuna inandılar. Sonunda, değişiklik olarak bile nitelendirilemeyecek bazı küçük düzeltmelerle taslak metni olduğu gibi imzaladılar.[48]

Calthorpe'un uyguladığı başarılı görüşme stratejisi, buna karşılık Rauf Bey'in dirayetsizliği sonucunda Mondros Bırakışması adıyla ortaya çıkan metin, aslında bir kayıtsız şartsız teslim belgesi niteliği taşımaktaydı. Görüşmenin, her iki tarafça imzalanıp bırakışma metnine eklenen resmî bir tutanağı yoktu. Dolayısıyla Calthorpe'un görüşmeler sırasında yaptığı bir kısım sözlü açıklama ve vaatler, ortada bunları kanıtlayacak bir belge olmadığı için, uygulama aşamasında doğal olarak hiç dikkate alınmayacaktı. Rauf Bey'in, Calthorpe'un kendisine verdiği gizli güvence mektubuna bel bağlaması ise tam anlamıyla bir saflık örneğiydi.[49]

[48] **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri**, Derl. Seha Meray, Osman Olcay, Anka-ra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1977, s. 1-5; Orbay, **a.g.e.**, s. 92-138; Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 326-336, 340-341; Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 33-73; Bayur, **a.g.e.,** C.III/4, s. 739-46.

[49] Bayur, **a.g.e..**, C.III/4, s. 746, 751-753.

Yalnızca ilk dört maddesinin kabul edilmesi yeterli görülürken, Osmanlı heyetinin, taslağın bütününü, neredeyse olduğu gibi kabul etmesi, İngiliz hükümetinde hoşnutluktan çok şaşkınlıkla karşılandı. Sonuç Curzon'u bile fazlasıyla tatmin etmişti. Hükümet üyeleri sonucu, Osmanlı Devleti hakkında alaycı ifadeler kullanarak değerlendirdiler.[50]

Rauf Bey'in Mondros'tan İstanbul'a dönüşünde yaptığı basın toplantısında söylediği sözler, içinde bulunduğu aymazlığın derecesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Rauf Bey, sonuçtan çok hoşnut ve gururlu olduğunu, ülkenin ve Saltanat'ın geleceğinin imzalanan bırakışma sayesinde bütünüyle güvenceye alındığını, bunun, yenenle yenilen arasında değil, eşit iki taraf arasında imzalanmış bir metin niteliği taşıdığını söylüyor; bir gazetecinin bu denli iyimser olmasının nedenini sorması üzerine de, Britanya'nın, Türk ulusunun yok olmasını istemediğini belirterek şöyle diyordu: "**Sizi temin ederim ki, tek bir düşman askeri bile İstanbul'a çıkmayacaktır**."[51]

Rauf Bey'in Mondros'tan İstanbul'a dönüşünde yaptığı basın toplantısında söylediği sözler, içinde bulunduğu aymazlığın derecesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Rauf Bey'in boş iyimserliğinin tersine, Mondros Bırakışması, işgalin tüm ülkeyi kapsayacak biçimde sürdürülmesine olanak veriyordu ve bu niteliğiyle, İtilaf Devletleri arasında yapılmış olan paylaşım antlaşmalarının yaşama geçirilmesine hizmet edecek hukukî bir araç işlevi görecekti. İtilaf Devletleri, Suriye, **Mezopotamya**, **Kilikya** gibi sınırları belirsiz ya da tartışmalı olan coğrafî kavramları ve "**önemli stratejik noktalar**", "**müttefiklerin güvenliğinin tehlikeye düşmesi**", "**karışıklık çıkması**" gibi her anlama çekilebilecek ifadeleri, paylaşım hesaplarını gerçekleştirmek amacı doğrultusunda istedikleri gibi yorumlamakta duraksama göstermeyeceklerdi.[52] Ancak, böyle bir bırakışma metnini karşı tarafa dayatmış ve kabul ettirmiş olanların, o metni tek yanlı olarak yorumlama hakkını kendilerinde görmelerini yadırgamamak gerekir.

İtilaf Devletleri'nin plânları, merkezî hükümeti denetim altına alıp, or-

---

[50] Dyer, 2, **a.g.m.**, s. 336-337.

[51] **Yeni Gün**, 2.11.1918, s. 1. (Rauf Bey'in yıllar sonra kaleme alınan anılarında kendini haklı göstermek için ileri sürdüğü gerekçeler, inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Orbay, **a.g.e.**., s. 139-145).

[52] Bayur, **a.g.e.**, s. 756-757; Bıyıklıoğlu, **a.g.e.**, s. 4-48.

Mondros'u imzalayan Osmanlı Heyeti

duyu da terhis ettirerek bütünüyle silâhsızlandırdıktan sonra, Osmanlı topraklarındaki emperyalist ihtiraslarını en son noktasına dek yaşama geçirmekti.[53] Ancak bu plânın uygulanması aşamasında, emperyalist ihtirasların da ötesinde, Türklere duyulan kin ve nefretin açığa çıktığına tanık oluyoruz. Ateşkesle, Anadolu'da savaş bitmek şöyle dursun, eskisinden çok daha kanlı ve ızdıraplı bir biçimde dört yıl daha sürmüştür. Yunanlılar ve Ermeniler kullanılarak, Türklerin kendi öz yurtlarında karşı karşıya bırakıldıkları vahşeti, askeri, ekonomik, siyasal ya da stratejik düşüncelerle açıklamak çok zordur. Yapılmak istenen, Türkleri, -tümüyle ortadan kaldırmak olanaklı değilse bile- en azından olabildiğince dar bir alanda sınırlamaktı. Genellikle, uygarlık, insancıllık, özgürlük gibi yüce değerlerin ardına saklanan haçlı zihniyeti, 1918 yılının sonunda yüzünden maskesini çıkarmıştı. Çünkü kendisini, gizlenmeye gereksinim duymayacak ölçüde güçlü hissediyordu. 21. YÜZYIL

[53] Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1971, s. 21-22.

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI

(Büyük harfle yazılanlar, görüşmeler sırasında Osmanlı heyetince metne ekletilmiştir. Koyu yazılanlar ise yine görüşmeler sırasında Osmanlı heyetinin girişimiyle metinden çıkartılmıştır.)

1. Madde: Çanakkale ve İstanbul boğazları açılacak ve Karadeniz'e geçiş sağlanacaktır. Çanakkale ve İstanbul boğaz istihkâmları Müttefikler tarafından işgal edilecektir.

2. Madde: Osmanlı sularındaki bütün mayınlanmış bölgeler ile torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek ve talep edilmesi halinde bunları taramak veya kaldırmak için yardım edilecektir.

3. Madde: Karadeniz'de bulunan mayınlar hakkında elde bulunan tüm bilgiler verilecektir.

4. Madde: Müttefiklere ait tüm savaş esirleri ile Ermeni tutuklu ve esirleri İstanbul'da toplanacak ve koşulsuz olarak Müttefiklere teslim olunacaktır.

5. Madde: Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli görülen birlikler dışında kalan Osmanlı Ordusu derhal terhis edilecektir.(Silâh altındakilerin sayısı ve düzenlenişi OSMANLI HÜKÜMETİ İLE GÖRÜŞÜLDÜKTEN SONRA Müttefikler tarafından belirlenecektir.)

6. Madde: OSMANLI KARASULARINDA GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI VEYA BENZERİ AMAÇLARLA KULLANILACAK OLAN KÜÇÜK GEMİLER DIŞINDA, Osmanlı sularında veya Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan tüm savaş gemileri teslim olacak; bu gemiler belirlenecek Osmanlı liman veya limanlarında enterne edileceklerdir.

7. Madde: GÜVENLİKLERİNİ TEHDİT EDECEK BİR DURUMUN ORTAYA ÇIKMASI HALİNDE herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacaktır.

8. Madde: Müttefikler, halen Osmanlı işgali altında bulunan tüm liman ve demir yollarını serbestçe kullanabilecekler ve bunlar İtilaf Devletleri'nin düşmanlarına kapatılacaklar. OSMANLI SULARINDA TİCARET YAPAN VE ORDU'NUN TERHİSİNDE KULLANILAN OSMANLI TİCARET GEMİLERİNE DE AYNI SERBESTLİK SAĞLANACAKTIR.

9, Madde: İstanbul Müttefikler tarafından bir deniz üssü olarak kullanılacaktır. Müttefikler, Osmanlı tersane ve limanlarındaki tüm gemi tamir kolaylıklarından yararlanacaklardır.

10. Madde: Müttefikler, Toros Tünellerini işgal edeceklerdir.

11. Madde: Kuzeybatı İran'da ve **Trans-Kafkasya**'da bulunan Osmanlı bir-

liklerinin, derhal savaş öncesi sınırın gerisine çekilmesi KONUSUNDA ÖNCEDEN VERİLMİŞ OLAN EMİR UYGULANACAKTIR. TRANS-KAFKASYA'NIN OSMANLI BİRLİKLERİNCE KISMEN BOŞALTILMASI DAHA ÖNCE EMREDİLMİŞ OLDUĞUNDAN, KALAN BİRLİKLER, MÜTTEFİKLERİN YERİNDE YAPACAKLARI İNCELEME SONUNDA EĞER İSTENİRSE BÖLGEYİ BOŞALTACAKLARDIR

12. Madde: HÜKÜMET HABERLEŞMESİ DIŞINDA, telsiz telgraf ve kablo istasyonlarının, Müttefiklerce denetlenmesi sağlanacaktır.

13. Madde: Askeri, ticarî ve denizcilikle ilgili her türlü malzemelerin tahribi önlenecektir.

14. Madde: ÜLKENİN GEREKSİNİMİ KARŞILANDIKTAN SONRA, Müttefiklere kömür, sıvı yakıt ve denizcilikle ilgili malzemelerin Osmanlı kaynaklarından temin edilmesinde kolaylık sağlanacak; YUKARIDAKİLERDEN HİÇBİRİ İHRAÇ EDİLMEYECEKTİR.

15. Madde: Trans-Kafkasya demiryollarının, halen Osmanlı denetiminde bulunan bölümleri dâhil olmak üzere bütün demiryollarına Müttefik Denetim Görevlileri yerleştirilecek ve bunlar, Müttefik yetkililerinin tam ve serbest kullanımı altına konulacaktır. HALKIN GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI HUSUSU DİKKATE ALINACAKTIR**.** Bu hüküm Batum'un ve **Bakü'nün** Müttefik işgali altına alınmasını da içermektedir. OSMANLI HÜKÜMETİ BAKÜ'NÜN MÜTTEFİKLERCE İŞGALİNE KARŞI ÇIKMAYACAKTIR.

16 Madde: Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de VE Irak'ta [İngilizce metinde Mezopotamya'da] ve **Kilikya'da** bulunan tüm garnizonlar en yakın Müttefik komutanlarına **veya Arap temsilcilerine** teslim olacaklardır. VE 5. MADDEYE GÖRE DÜZENİ SAĞLAMAK İÇİN GEREKLİ OL-DUKLARI BELİRLENENLER DIŞINDA KİLİKYA'DAKİ BİRLİKLER GERİ ÇEKİLECEKLERDİR.

17. Madde: Trablus'da ve Bingazi'de bulunan tüm Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaklardır. OSMANLI HÜKÜMETİ, TESLİM OLMALARI YÖNÜNDEKİ EMRE UYMAYAN SUBAYLARLA İLETİŞİMİ VE BUNLARA YARDIMI KESMEYİ KABUL EDER.

18. Madde: Misurata da dâhil olmak üzere Trablus'da ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan bütün limanlar en yakın Müttefik garnizonuna teslim olunacaktır.

19. Madde: Denizci, asker ve sivil tüm Alman ve Avusturyalılar, **en yakın İngiliz veya Müttefik komutanına teslim edilecektir**. BİR AY İÇİNDE, UZAK BÖLGELERDE BULUNANLAR BİR AYDAN SONRA MÜMKÜN OLAN EN KISA SÜREDE OSMANLI ÜLKESİNİ TERK EDECEKLERDİR.

20. Madde: Osmanlı Ordusu'nun 5. MADDEYE GÖRE TERHİS EDİLEN BÖLÜMÜNE AİT taşıma araçları da dâhil olmak üzere donanım, silâh ve cephanesinin **tahsisine ve** kullanımına ilişkin emirlere uyulacaktır.

21. Madde: Ordu donanımını denetlemek üzere Müttefik subaylar atanacaktır. OSMANLI İAŞE NEZARETİ'NDE BİR MÜTTEFİK TEMSİLCİSİ GÖREVLENDİRİLECEK VE BU TEMSİLCİYE AMACINI GERÇEKLEŞTİREBİLMESİ İÇİN GEREKLİ TÜM BİLGİ SAĞLANACAKTIR.

22. Madde: Osmanlı esirleri, Müttefik Güçlerin tasarrufunda tutulacaktır. OSMANLI SİVİL ESİRLERİ İLE ASKERLİK YAŞININ ALTINDAKİ ESİRLERİN SERBEST BIRAKILMASI DEĞERLENDİRİLECEKTİR.

23. Madde: Osmanlı Hükümeti, Merkezi Güçlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24. Madde: Vilâyat-ı Sitte'de[İngilizce metinde Ermeni vilâyetlerinde] kargaşalık çıkması halinde, Müttefikler bu vilâyetlerin herhangi bir bölümünün işgali hakkını muhafaza ederler.

(b) Sis, Haçin, Zeytin ve Antep, 7., 10. ve 15. maddeler gereğince işgal edilecektir.

25. Madde: MÜTTEFİKLERLE OSMANLI DEVLETİ ARASINDAKİ DÜŞMANLIK HALİ, 31 EKİM 1918 PERŞEMBE GÜNÜ YEREL SAATLE ÖĞLENDEN İTİBAREN SONA ERECEKTİR.